

Agata FIRLEJ

DOI: 10.14746/bo.2021.2.13

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

**Działalność Towarzystwa Polsko-Czechosłowackiego
w Poznaniu (1923–1938)**

Na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych w Warszawie, Poznaniu, Lwowie, Krakowie, Katowicach, Bydgoszczy, Toruniu i Gdyni powstały Towarzystwa Polsko-Czechosłowackie z filiami w mniejszych miastach: Gnieźnie, Ostrowie Wielkopolskim, Kępnie i Zbąszyniu.

Główną ideą działalności Towarzystwa Polsko-Czechosłowackiego w Poznaniu było nawiązanie silnej więzi z Czechosłowacją (a w dalszej kolejności i innymi środkowoeuropejskimi krajami) w celu przeciwstawienia się gospodarczej, kulturalnej i militarnej dominacji niemieckiej. Działacze Towarzystwa podkreślali, że współpraca kulturalna ma być jednym z elementów związku politycznego i gospodarczego z Czechosłowacją, w przyszłości prowadzącego być może do federacji słowiańskiej. Hasło, pod którym Towarzystwo rozpoczęło swoją działalność w Poznaniu, było połączeniem sloganu znanego czeskiego polonisty Edwarda Jelínka i staropolskiego zawołania: „Poznajmy się – kochajmy się!” W 1933 roku, wobec narastającego zagrożenia ze strony Niemiec, zmieniono to hasło na „Kochajmy się – nie dajmy się!”. W lipcu 1923 roku, dwa miesiące po założeniu Towarzystwa, jego członkowie – profesorowie i studenci Uniwersytetu Poznańskiego oraz artyści i literaci – wyjechali w podróż po Czechosłowacji, nawiązując kontakty z czeską inteligencją i, już po powrocie, publikując artykuły o kulturze i nauce południowych sąsiadów. Podróże te powtarzały się jeszcze kilkakrotnie w ciągu piętnastu lat funkcjonowania Towarzystwa. Osobny blok działalności stanowiła organizacja wieczorów, koncertów, audycji i spotkań poświęconych ważnym postaciom czeskiej kultury: Bedřicha Smetany, Elišky Krasnohorské, Alojzego Jirásky, Jaroslava Vrchlickiego, Josefa Svatopluka Macháry, Antonína Sovy i innych. Gościnnie wykłady w Poznaniu wygłaszali profesorowie Marian Szyjkowski z Pragi (*Unja kulturalna czesko-polska*, 1926), František Novotný z Brna (cykl prelekcji o Platonie, 1931), Václav Kredba (o tłumaczeniu Sienkiewicza na język czeski, 1930); systematyczne prelekcje na temat kultury, sztuki, przyrody i historii czeskiej proponowali poznańscy profesorowie, zwłaszcza Tadeusz Grabowski i Ignacy Hanus. Wykłady te, bez względu na temat, gromadziły zawsze powyżej setki słuchaczy. Towarzystwo gościło chór Sokoła z Ostravy i chór morawskich nauczycielek, pokazywano przeżrocza z podróży po Czechosłowacji, urządzano recytacje poezji czeskiej (robił to m.in. Emil Zegadłowicz). Członkowie Towarzystwa mieli zniżki w Touring-Klubie, co stanowiło zachętę do podróżowania; byli także zaangażowani – jako przewodnicy gości z Czechosłowacji – w PeWuKę, otwartą przez prezydenta Cyryla Ratajskiego w 1929 roku. Regularnie obchodzono urodziny prezydenta Tomaša G. Masaryka: wykład profesora Władysława M. Kozłowskiego, *T. G. Masaryk a meşyanizm polski*, wygłoszony z okazji siedemdziesiątych piątych urodzin Masaryka był pierwszą publikacją wydawnictwa Towarzystwa Polsko-Czechosłowackiego w 1925 roku.

W roku 1931 Towarzystwo zostało zreorganizowane. Wybrano nowe władze (Tadeusz i Władysław Grabowscy, Ignacy i Olga Hanusowie, Kazimierz Kierski, Krystyna Kłeskówna), podjęto wstępne decyzje dotyczące reformy finansowania (do tej pory liczące ponad stu członków Towarzystwa Polsko-Czechosłowackiego utrzymywało się z subwencji i nie pobierało składek) i wytyczono nowe cele. W roku 1932

liczba członków Towarzystwa wynosiła blisko trzysta nazwisk. W październiku tego samego roku zorganizowano w Poznaniu walny zjazd wszystkich towarzystw polsko-czechosłowackich i ustalono, że ośrodek poznański będzie koordynował ich działalność. Współpraca układała się pomyślnie, wymieniano doświadczenia, odwiedzano się nawzajem z odczytami i projektowano kolejne inicjatywy. Z czasem poszerzono kontakty na czechosłowacko-polskie stowarzyszenia, istniejące również od lat dwudziestych w Pradze i Brnie. Po wybuchu drugiej wojny światowej działalność Towarzystwa została zawieszona, nigdy go formalnie nie rozwiązano.

Najważniejszymi postaciami Towarzystwa Polsko-Czechosłowackiego w Poznaniu były:

I g n a c y H a n u s (właściwie Hynek Hanuš, ur. 1881 w Jaroměřicach k. Pilzna, zm. 1948), profesor Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Poznańskiego i lektor języka czeskiego od roku akademickiego 1922/23, lektor języka czeskiego w Wyższej Szkole Handlowej w Poznaniu, inicjator bezpłatnych lektoratów z języka czeskiego dla chętnych mieszkańców Poznania (170 słuchaczy) i Gniezna (Kóło Miłośników Języka Czeskiego). Współtwórca Towarzystwa Polsko-Czechosłowackiego w Poznaniu; kurator Korporacji Akademickiej Hermesia. Autor opracowania *Stosunki polsko-czeskie na przestrzeni wieków*, wyd. Nakł. Towarzystwa Polsko-Czechosłowackiego w Poznaniu, ss.159, Poznań 1936.

W ł a d y s ł a w M i e c z y s ł a w K o z ł o w s k i (ur. 1858 w Kijowie, zm. 1935 w Konstancinie) – zesłaniec syberyjski, profesor Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1920–1928, w tym samym czasie redaktor serii *Podstawy wykształcenia współczesnego* i aktywny członek Towarzystwa Polsko-Czechosłowackiego w Poznaniu i Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Studia z zakresu nauk przyrodniczych ukończył w Kijowie, Dorpacie i Krakowie. Był autorem znaczących prac z historii filozofii, socjologii oraz teorii i metodologii nauk; w czasie licznych stypendiów i podróży naukowych przebywał m.in. kilka lat na Uniwersytecie Karola w Pradze; jego publikacje w czeskich periodykach, m.in. „Česká mysl”, stanowiły ważny element czesko-polskich kontaktów naukowych w dziedzinie filozofii. Władysław Mieczysław Kozłowski prowadził badania i wykladał m.in. w Stanach Zjednoczonych, Francji, Szwajcarii i Belgii.

C y r y l R a t a j s k i (ur. 1875 w Zalesiu Wielkim, zm. 1942 w Warszawie), dwukrotnie prezydent Poznania, minister spraw wewnętrznych w rządzie Władysława Grabskiego, delegat Rządu na Kraj podczas II wojny światowej. Współzałożyciel (wraz z żoną Stanisławą) i honorowy członek Towarzystwa Polsko-Czechosłowackiego w Poznaniu. W uznaniu dla zasług Cyryla Ratajskiego na rzecz relacji polsko-czeskich rząd Czechosłowacji odznaczył go w 1929 roku komandorią Orderu Białego Lwa. Prezydent Ratajski widział w zacieśnieniu więzi z Czechosłowacją koniecz-

ność historyczną wobec zagrożenia niemieckiego. W 1932 roku wygłosił przemówienie, którego fragment – przytaczany w dokumentach Towarzystwa – brzmi:

Biada Czechom i Polakom, jeśli wczasy nie dojrzą grozy bezpośrednio nad nimi wiszącej; biada im, jeśli poprzez najlepsze chęci pokojowe nie dostrzegą dość wcześnie zarzewia pożaru. Jeśli nie krew bratnia, nie wspólność języka i umysłowości, jeśli nie wspólność interesów gospodarczych – to sam instynkt samozachowawczy winien obydwu narody zespolić w jeden organizm duchowy, przeciwstawiający wrogim zakusom przemożną wolę utrzymania bytu niepodległego i granic nieuszczuplonych obydwu republik, wolę wyczerpaną do ostatnich granic napięcia.

Kazimierz Kierski (ur. 1873 w Jaślikowie w Lubelskiem), potomek zasłużonej wielkopolskiej rodziny szlacheckiej z Kiekrza, społecznik, prawnik, erudyta i kolekcjoner, posiadacz największej prywatnej kolekcji historycznych dokumentów i autografów w II Rzeczypospolitej. Prezes poznańskiej Prokuratury Generalnej, specjalista z zakresu prawa mniejszości narodowych oraz traktatu wersalskiego. Działacz Związku Obrony Kresów Zachodnich, współzałożyciel i kronikarz Towarzystwa Polsko-Czechosłowackiego, członek Rady Miasta Poznania. Politycznie początkowo związany z Narodową Demokracją, następnie wsparł Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem.

Literatura

Dzieje Wielkopolski, 1969, t. 1–2, Poznań, 2. wyd. 1973.

Firlej A., 2011, »Kochajmy się, nie dajmy się«. *Idee i działalność poznańskiego Towarzystwa Polsko-Czechosłowackiego w latach 1923–1934*, [w:] *Na styku kultury polskiej i czeskiej. Dziedzictwo, kontynuacje, inspiracje*, Poznań, s.79.

Kierski K., 1933, *Dziesięć lat Towarzystwa Polsko-Czechosłowackiego w Poznaniu*, Poznań.

Kozłowski W. M., 1925, *T. G. Masaryk a mesyanizm polski*, Poznań-Frysztat.

Tobiański Z., 1994, *Czesi w Polsce*, Kraków.

Wielkopolski słownik biograficzny, 1983, Warszawa–Poznań.